FARKLI KİMLİKLER –ORTAK DEĞERLER ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞÜN– DEMOKRASİ VE DİN SINAVINA DAİR

* **MEHMEDOĞLU, Yurdagül**
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ABSTRACT

Different Identities-Shared Values Examination of Multiculturalism about Religion and Democracy

Considering modern democratic policies the Governments has to give equal opportunities to the minorities while keeping the religious and cultural values of the majority intact. Multiculturalism is the policy or practice of giving equal attention or representation to the religious and cultural needs of all the different groups in a society: special emphasis may be given to minority groups, which have been underrepresented in the past. The main problem in establishing a multicultural society is that how much of religious and cultural needs of the minorities can be accommodated on the one hand and how much the minorities are ready to accommodate the religious and cultural practices of the majority on the other hand.

While working on the above principles the next problem is who would be representing the true picture of the majority as well as of minorities and which principles are to be accepted or rejected. Wrong representation either by majority or minorities will be damaging to their own cause for establishment of multiculturalism. Therefore, it is utmost important that how to handle the cause of the minorities.

In this paper will be discussed contrubition of the religion to our shared sphere and our needs of shared area as well as our differencies.

Key Words: Shared Values, multiculturalism. religion, democracy.

Giriş

Günümüzde demokratik eğilimlerle üretilen modern politikalar, çokkültürlülük kavramını öne çıkartarak farklı kimliklerin bir arada

* Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, gulmehmedoglu@hotmail.com

yaşama imkânını tartışmaktalar. Son zamanlarda farklı kimlikler ya da azınlıklar talep ve ihtiyaçlarıyla politikaların hem ortaya çıkmasına hem de belirginleşmesine sebep oluyorlar. Bizim kim olduğumuzu tanımlayan, diğer insanlarla özdeşleşme ya da reddetme sonucu içselleştirdiğimiz sürekli ve tutarlı olması gereken yetişkinlik rolümüzü, değer verdiklerimizi, beklentilerimizi ve temel niteliklerimizi ifade eden kimliğimiz de çokkültürlülük tartışmaları içerisinde merkezî bir konumda durur. Yine son zamanlarda bazı akademik çevreler kimliğin bu merkezi tabiatından hareketle yeni bir tez geliştirdiler. Buna göre 'kimliğimizin kısmen tanınma ya da tanınmama yoluyla, çoğu zaman da başkalarının yanlış tanıması yoluyla biçimlendiğidir. bu nedenle çevredeki insanlar ya da toplum, onlara kendileriyle ilgili, hapsedilen, aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj yansıtıyorsa bir insan ya da bir grup insan gerçekten zarar görebilir, gerçek bir çarpıtılmaya uğrayabilir. Bu iddiaya göre biz çokkültürlülüğün farklılıklarımıza önem vermesine dikkat çekeceğiz. Fakat bu durum çokkültürcülüğün olgunlaşmak için bir basamağa daha ihtiyacı olduğunu gösterir. Çünkü bizim farklılıklarımız kadar ortak değerleri de göstermeye ihtiyacımız var. Bu bildiride, farklılıklarımıza olduğu kadar ortak alana olan ihtiyacımıza dinin katkıları tartışılacaktır.

Farklı Kimlikler

Liberal demokratik yönelimlerle üretilen çağdaş politikalar epeydir çokkültürlülük kavramını öne çıkartarak farklı unsurların bir arada olma imkanını tartışmaktalar. Son yıllarda, bir toplum içerisinde ister farklı kimlikler ister azınlıklar ister alt gruplar olarak isimlendirilsinler farklı unsurlar talep ve ihtiyaçlarıyla politikaların hem oluşmasına hem belirginleşmesine sebep olmaktalar.

Bizim kim olduğumuzu tanımlayan, diğer insanlarla özdeşleşme ya da reddetme sonucu içselleştirdiğimiz sürekli ve tutarlı olması gereken yetişkinlik rolümüz ve değer verdiklerimiz, beklentilerimiz ve temel niteliklerimizi ifade eden kimliğimiz de çokkültürlülük tartışmaları içerisinde merkezî bir konumda durur. Yine son zamanlarda bazı akademik çevreler kimliğin bu merkezi tabiatından hareketle yeni bir tez geliştirdiler. Buna göre 'kimliğimizin kısmen tanınma ya da tanınmama yoluyla, çoğu zaman da başkalarının yanlış tanıması yoluyla biçimlendiğidir; bu nedenle çevredeki insanlar ya da toplum, onlara kendileriyle ilgili, hapsedilen , aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj yansıtıyorsa bir insan ya da bir grup insan gerçekten zarar görebilir, gerçek bir çarpıtılmaya uğrayabilir. Tanınmama ya da yanlış tanınma zarar verici olabilir; insanı,

sahte, çarpıtılmış ve indirgenmiş bir varoluş tarzına hapsederek baskıya dönüşebilir. (…) Bireyi yanlış tanıma ya da tanıtma, gereken saygının gösterilmediğini belirtmekle kalmaz bu durum acı verici bir yaranın açılmasına neden olarak kurbanlarını, sakatlayıcı bir biçimde, kendilerinden nefret ederek yaşamaya mahkum eder. (Charles Taylor vd., 2005, 43)

Kimliklerimizin bu anlamda merkezi hâle gelmesinde modernite ile onun bireye vaad örgüsü arasında çok yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Kollektif yaşama anlam ve yorumlama biçimlerinden ve toplumsal bir şeref anlayışından bireysel-içsel bir haysiyet anlayışına uzanan insanlığın hikayesinde, bugün bahsettiğimiz tartışmalar toplumsal olarak hiyerarşik ve eşitşiz yapının evrensel ve eşitlikçi bir yapıya dönüşümü esnasındaki tartışmalardır. Bu geçiş içerisinde grubun şerefi, bireyin herkeste bulunabilecek ortak insan olma haysiyetine dönüşme savaşı vermektedir.

Bireyselleşmiş bir kimlik, bana özgü içimde keşfettiğim, bir idealle birlikte, kendine ve kendi özel varoluş biçimine sadık kalma ideali ile birlikte ortaya çıkmaktadır. 'İnsanların bir tür ahlak duygusuyla neyin doğru neyin yanlı olduğunu söyleyen bir sezgiyle doğdukları yolundaki inanç (Taylor, 44)' ile ahlakın ağırlık noktasını insanın kendi içine yöneltmek suretiyle kendi duyguları ile ilişkiye geçirmeyi hedefliyordu. Bu yeni durumda 'kendimizi iç derinlikleri olan varlıklar olarak algılarız. Başlangıçta, kaynağın içimizde olması bizi Tanrı'yla ya da fikirlerle bağlantılı olmaktan alıkoymaz. (Taylor, 45)

Ne var ki bireysel ahlak anlayışını önceleyen bu bireysel anlayışın son yıllarda yeniden farkına varılan kısmı ise kimliğimizin ve onu kendisine bağladığımız ahlak anlayışımızın da monolojik değil diyalojik bir nitelik taşıdığıdır. (Taylor, 47) Yani kendi kimliğimizi oluşturduğumuz süreç tabiatı gereği başkalarını özellikle varlığımız için, G. Herbert Mead'in isimlendirdiği gibi önemli öbür kişileri, daha önemli hale getirir.

Kimliğimizi her zaman önemli saydığımız öbür kişilerin bizde görmek istedikleri şeylerle diyalog içinde bazen de çatışma içinde tanımlarız. (Taylor, 48) Kimliği bu diyaloğa açık kısmı bizim onu yalıtılmış kendi başına oluşan bir şey olarak tanımlayabilmemizi imkansız kılar. Bu sebeple kimliğimizi çelişki içerisinde olsun ya da olmasın oluşturan dışarıdaki unsurlar da kimliğimiz kadar önem kazanır ve bu yapı içerisinde tanımlanmayı gerekli kılar.

Modern hayatla birlikte karşımıza çıkan yeni şey tanınma gereksinmesi değil, tanınma çabasını başarısızlığa uğratabilecek koşullardır. (Taylor, 49)

Çok kültürlülük bu tanınma çabası içinde olan unsurların ihtiyaç ve taleplerine birçok alanda karşılık vermek ve bunu eşzamanlı olarak saygı ve barış zemini içinde yapmakla karşı karşıyadır. Bu bağlamda insanın ve onun kendini tanımladığı kimliğin ve ya da kimliklerin korunması bugün insanlığın muhtaç olduğu bir ilkedir. Bununla birlikte farklı kimliklerin de –şimdilerde olmasa bile ortak değerleri yakalama arayışı içinde olmaları yine kaçınılmaz bir şeydir.

Zira bireyler kimliklerini en net olarak oluşturdukları ergenlik döneminde farklılıklarını öne çıkarak ve kendileri için önemli ötekinden ayrışarak tanınmayı arzu etseler de erişkinlik yıllarında içsel, toplumsal ve evrensel bir bütünleşmenin arayışı ve arzusu içinde olurlar. Bu bize çokkültürlü dünya düzeninin henüz başında ergenlik dönemini hatırlatan biçimde, kimlik ayrıştırma safhasında olduğu izlenimini verir. Bundan sonraki safha, evrensel ortak erdemin peşine düşülmesi gereken başka bir dünya düzeni olması sağduyunun umududur.

Ahlak-Din ve Global Sorunlar

Günümüz dünyası, hiç olmadığı kadar bilgi ağlarını genişletmişken, bir o kadar da yeni sorun alanları oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde birçok sorunun öncelikle ahlaki olduğu dikkat çekicidir.

Birleşmiş Milletlerin son raporunda belirtildiği gibi ya kaçırılmak ya da devletlerin legalize etmesi suretiyle, ulusal ve uluslar arası terör bilerek ve isteyerek savaşlara gönderilen ‘çocuk askerler, çok sayıda ebeveyne sahip çocuklar, büyükannelerin çocuğu olan bebekler, Aids yetimleri, çocuk annelerin çocukları, savaş ortamlarında ve kamplarda büyüyen gençler ve gibi problem alanları, dinlerin evrensel ilkelerinden faydalanılarak çözülebilecek ahlaki sorunlar gibi durmaktadırlar.

Dinlerin kendilerine bağlı bir etik oluşturması, dinlerin sistematik oluşumunun bir sonucu olmakla birlikte, dinlerin kolaylaştırmak istediği ahlaki‘bağ’, ağırlaştırılmış ve inayet mesajı günümüzde büyük ölçüde kaybolmuştur.(P.Tillich, 2006, 10).

Bu hissedilen kayıp, en azından bu konuda bir talebi olan ve geleceği konusunda kaygılanan günümüzde de bazı bireyleri hem dinin hem de felsefenin dışında başka bir ahlak anlayışı olabilir mi düşüncesine sevk etmektedir.

Buradaki arayış üstü örtük olarak şunu ifade eder. Ahlakın zihin için vazgeçilmezliğini fark etmekle birlikte üzeri bazen sırlar bazen asırların

bilinmez tarihi bazen de siyaset ile örtülen dini öğretiler kişinin bu yolculuğunda duyamadığı bir ses hissini vermektedir. Çünkü daha önceden kulak vermediğimiz, beslemediğimiz bir iç bize ses veremeyebilir.

Oysa dinsel ilkeler ahlaki eylemin ilkeleri içinde dururlar. 'Din özünde etik olduğu gibi ahlak da özünde dinsel olursa, hiçbiri diğerine bağımlı olmadığı gibi, hiçbiri diğerinin yerine geçemez. (Tillich, 11)'

Günümüzde farklı dinî, kültürel hareketler de dinin ve kültürün ötesine taşınarak kendine yeni yaşama alanları oluşturuyor. Bu değişimi anlamak sosyal bilimcileri olduğu kadar uzmanlık alanı din olan araştırmacıları da araştırmaya bir çözüm üretmeye zorluyor.

Ülkemizde teoloji alanında son derece zengin bir kültür mirasının yanı sıra günümüz problemlerine yönelik henüz mikro ölçeklere inmeyen çalışmalar olduğu da bilinmektedir. Bununla birlikte önümüzde hızla büyüyen global problemlere nüfuz edebilmek sanılandan daha fazla donanım ve toplumda karşılığını bulacak gerçekçi önerilere ihtiyaç duyuyor.

Büyük panolar olarak problemleri görmek çözümü görmeyi beraberinde maalesef getirmiyor. Çünkü panoyu, bağlandığımız ideolojik pozisyonlarımız, siyasi görüşlerimiz ve dünyayı algılama biçimimizle görmeyi istediğimiz gibi oluştururuz. Oysa gerçek pano toplumsal resimlerin oluştuğu platformu anlamaya çalışmak yanında bizim topluma karşı duyduğumuz sorumluluğu duyumsamakla yakından ilgilidir.

Habermas vatandaşların eşit bir biçimde kamusal alanda kendilerini ilgilendiren özel konularda eleştirel ve rasyonel bir biçimde tartışılmasını demokrasinin gereği olarak kabul eder. (J. Habermas,1989) Fakat demokrasi kabul kamusal alanın neliği sorgulanmasının yanı sıra herkesin kamusal alan oluşturmasının da şüphesiz bir kaos oluşturacağı konusuna da çözüm aramak zorunda kalmıştır. Çünkü demokrasi aynı zamanda müşterek platformlar ve birleştirici alanları da oluşturmakla yükümlüdür. Zira sükunet ve barış formülasyonları yalnızca mikro ölçekler içerisine hapsedilemeyeck kadar evrensel ve genel geçer unsurların yine genel kabulünden geçer.

Toplumsal refah ya da normlara zıt olan din motifli davranışlara demokratik bir idare nereye kadar izin verebilir? sorusu da günümüzde önem kazanmıştır. Bir grubun dinî özgürlüğünü kullanması sonucunda toplumsal hayatın işlevselliği zarar görüyorsa ya da diğer insanların sağlık ve güvenliği tehlikeye giriyorsa, toplumun geniş kesimlerinin refahı için

dini özgürlük iddialarından vazgeçilmesi gerektiğiyle ilgili genel bir fikir birliği vardır. Birçok batı demokrasisinin bu temelden hareketle dini özgürlükler konusunda tavır geliştirdiği bilinmektedir. (S. V. Monsma-J. C. Soper, 2005, 3)

Ortak Değerler

Bunun yanı sıra batımızdaki dünyada din özgürlüğüne hiç kimse bir lütuf olarak bakmamaktadır. Dini özgürlük 'birincil özgürlük' olup yasal durumundan daha fazla şeyi ifade etmektedir. Bu özgürlük kadar toplumsal birlik ve refah da önemlidir. Toplumsal refah, insanların kendilerini toplum olarak ifade etmesini sağlayan ortak değerler, mitler ve hatıralar için çaba göstermelerini gerektirir. İnsanlar ancak kendilerini bir bağla bağlandıkları toplumun bir üyesi olarak gördüklerinde ortak işler yapabilirler. Toplumun ortak değerleri sarsıldığında da, bazı kişilerin uygulamaları diğerlerinin hayatlarını kesintiye uğratıyorsa toplum bütünlüğünü kaybetme tehlikesiyle baş başa kalmaktadır. (S. V. Monsma-J. C. Soper,4-5)

Bu bildirimde üzerinde durmak istediğim ve bir farkındalık geliştirmek istediğim vurgu şudur: Moderniteyi kabullenip çoğunluğu Müslüman olan ve İslam'ı siyasal bir hareket olmaktan ziyade kültürel arkaplanıyla hayat haline getiren Türk toplumunun içinde barındırdığı farklı kimliklerle birlikte dünyamızın bugünlerde şahit olduğu yine modernitenin ürettiği sorunlarla baş edebilecek dinamiklerini harekete geçirmesi gerektiğidir. İslam dininin kaynakları, bütün bunları kapsayan, esnek ve uygulanabilir ve aynı zamanda insanın haysiyetini muhafaza eden doğru çözüm önerileri içermektedir. Çünkü bu dinin başlangıçta da ifade edildiği gibi insanı merkeze alan sistemi, aradığımız cevapların temel prensiplerini bünyesinde taşımaktadır.

Bazı kesimler arasında yıkılan duvarlar, netliğini kaybeden katı görüşler, kurulan yeni köprüler, kültürel ve sosyal bir kaynak olarak farklılıklar için dinin yine/yeni sözleri olduğuna inanıyorum.

Bir ilahiyatçı olarak da bu dinamiklerin bu medeniyet içerisinde varolduğundan hareketle dinlerin yalnızca müştereklere sahip olanları değil, hiçbir müştereği olmayanları da kucaklayabileceği potansiyele inancımı burada tazeleme gereği duyuyorum.

Yoğun ilginize teşekkür ediyor, umut etmek için geç kaldığımız bir günden çok önce ortak değerlerin huzuruna erişmek temennisiyle sözlerimi tamamlıyorum. Saygılarımla…

KAYNAKÇA

Taylor, Charles vd., 2005: *Çokkültürcülük –Tanınma Politikası*, Hazırlayan: A. Gutman, Ed. C. Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Tillich, Paul, 2006:*Ahlak ve Ötesi,* Çeviren: R. Yazıcıoğlu, T. İmamoğlu, İstanbul.

Habermas, J., 1989: *The Structural Transformation of the Public Sphere*, (İngilizce çevirisi) Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

Monsma, S. V. -J. C. Soper, 2005: Çoğulculuğun Meydan Okuması, Çev. B. Sambur, Liberal Düşünce Topluluğu -Avrupa Komisyonu.